

**ȘTEFAN CIOBANU – SAVANT FILOLOG ÎN RUSIA ȚARISTĂ,
FRUNTAȘ AL UNIRII DIN 1918, PROFESOR, ACADEMICIAN ȘI
POLITICIAN ÎN ROMÂNIA**

**ȘTEFAN CIOBANU – PHILOLOGIST IN CZARIST RUSSIA,
LEADER OF THE 1918 UNION, TEACHER, ACADEMICIAN AND
POLITICIAN IN ROMANIA**

Colonel (r.) conf. univ. dr. Anatol MUNTEANU*

Rezumat: Ștefan Ciobanu, o personalitate a Unirii și învățământului românesc, născut pe malul Nistrului, într-o perioadă în care populația românească din Imperiul Țarist, subjugață, nu avea dreptul la învățarea și utilizarea propriei limbi și culturi în școală și biserică. A reușit, prin forțe proprii, să devină un mare intelectual, care s-a dedicat mediului științific, propagării istoriei române și educării conașionalilor săi. Ștefan Ciobanu a ajuns să studieze în arhivele rusești, să elaboreze lucrări despre românii din perioada medievală, care au rămas și astăzi repere științifice. A studiat opera principelui cărturar, Dimitrie Cantemir, a Țarului rus Petru I cel Mare. A participat activ în procesul Unirii, a colaborat cu marele istoric Nicolae Iorga, patriotul Ion Pelivan, Apostol Culea, politicianul Constantin Stere ș.a. Ștefan Ciobanu a fost profesor, ministru, deputat la Chișinău și București, membru al Academiei Române și a exercitat funcții importante de stat.

Cuvinte cheie: Ruși, moldoveni, revoluție, Unire, luptători, armată.

Abstract: Ștefan Ciobanu, a personality of the Romanian Unification and education, was born on the banks of the Dniester River, at a time when the subjugated Romanian population of the Tsarist Empire did not have the right to learn and use their own language and culture in school and church. He succeeded, by his own efforts, to become a great intellectual, who dedicated himself to the scientific environment, to the propagation of Romanian history and to the education of his countrymen. Ștefan Ciobanu ended up studying in Russian archives, and wrote works on the Romanians of the medieval period, which are still scientific landmarks today. He studied the works of the great scholar Dimitrie Cantemir and the Russian Tsar Peter I the Great. He actively participated in the Unification process, collaborated with the great historian Nicolae Iorga, the patriot Ion Pelivan, Apostol Culea, the politician Constantin Stere, etc. Ștefan Ciobanu was a professor, minister, deputy in Chisinau and Bucharest, member of the Romanian Academy and held important state positions.

Keywords: Russians, Moldovans, revolution, Union, fighters, army.

Ștefan Ciobanu s-a născut la 11/23 noiembrie 1883, în Basarabia, satul Talmază, Akkerman (zemstva Cetatea Albă), inundat de grădini și

* Membru corespondent al Academiei Oamenilor de Știință din România, email: anatol_munteanu@yahoo.com

livezi, amplasat în valea Nistrului, din care se scoteau roade bogate de fructe, legume și struguri. Tatăl se numea Nicolae și mama Natalia, familie de țărani răzeși, cu tradiții profunde naționale, aveau în proprietate circa 200 desetine pământ. De la vârsta de 7 ani a început să învețe în școala primară din sat, după care a fost trimis la școala normală (seminarul pedagogic) din Bairamclea¹, la 55 km de satul natal. La școală și la seminarul pedagogic, Ștefan Ciobanu s-a dovedit a fi un elev foarte bun, strălucit la învățătură.²

În anul 1905, a absolvit cu succes seminarul pedagogic. În același an s-a angajat ca profesor suplinitor la liceul nr.1 din Chișinău. Aici a intrat în legături strânse cu membrii grupurilor socialiste, care pledau pentru independența popoarelor asuprite. Din banii economisiți din munca pedagogică, în anul 1907, s-a înscris la Universitatea Sfântul Vladimir din Kiev, la facultatea de litere, secția slavă-rusă. A absolvit cursurile Universității în anul 1911.

La Universitate, Ștefan Ciobanu a mers pe două direcții de cercetare. Prima dintre ele a fost legată de lupta pentru emanciparea românilor, considerând că românii nu sunt slavi. Științific căuta argumente convingătoare filologice, istorice, filozofice, care ar demonstra originea latină a românilor în circuitul științific din Imperiul Țarist.

În Kiev a făcut cunoștință cu Mișcarea revoluționară „Pământeni”, cu grupul studenților basarabeni din Dorpat, Estonia, creat în toamna anului 1899, și care avea un caracter profund național românesc. În această organizație tinerească erau Ioan Pelivan, frații Vasile și Alexandru Ouatul, Gheorghe Chicu, Constantin Goian, ș.a. Studenții moldo-ruși, sau ne-ruși: estonieni, letonieni, ucraineni, georgieni, armeni de la Dorpat își cunoșteau istoria, își celebrau personalitățile istorice și culturale. *Și basarabeni aveau personalități, dar nu erau cunoscuți, erau umbriți de regimul țarist. Ei au înțeles că nu aveau nimic din cele menționate la alte popoare, de aproape un secol aveau biserică rusească, nu aveau școli naționale.*

Deci, studenții „Pământeni” au început să caute soluții pentru a se ridica la nivelul social-cultural și istoric al altor naționalități, cu care comunicau. Și-au pus problema să lupte pentru a obține limba română în școală, biserică, administrație și justiție, în toate instituțiile de stat ale Basarabiei.

Activitatea destul de rapidă a studenților „pământeni”, în special a lui Ioan Pelivan, ajutat de Ștefan Ciobanu ș.a., a dat roade bune: se aduceau ziare, reviste, literatură, cărți istorice din România, scrise de Xenopol, Iorga, Alexandri, Eminescu, Coșbuc, Creangă, etc. Acestea ajungeau nu numai la Chișinău, dar și în guberniile baltice, la Dorpat. Se faceau conferințe, serate

¹ Astăzi Bairamclea (denumire turcească), sat ruso-moldovenesc, se numește Nicolaevca-Novorosiiska, raionul Sarata, regiunea Odesa.

² Akkermanscoe Zemstvo, registru matricol, fila 57.

și spectacole de creație, care nu erau bine văzute de administrația rusească și Ohranka țaristă. În repetate rânduri, precum și în februarie 1902, membrii activi ai „Pământenilor” și al „Soiuznii Sovet” au fost arestați, s-au făcut percheziții la domiciliu, școli, unde s-a găsit literatură românească, care în acea perioadă era interzisă de ruși și îndeosebi în localitățile dintre Prut și Nistru. O parte dintre fruntașii „norodnici”, după arestare, au fost deportați în nordul Rusiei, la Arhanghelsk, Viatka și alte regiuni, precum Kazani, Siberia. Ștefan Ciobanu a scăpat de arestare.

În anul universitar 1907-1908, studentul Ștefan Ciobanu, împreună cu alți prieteni de idei, a fondat societatea „Deșteptarea”³, membri ai căreia erau: Ion Pelivan, Alexe Mateevici, Semion Murafa, Ștefan Berechet, Daniel Ciugureanu, Dumitru Bogos, Grigore Cazacliu, și alții. Această organizație, înființată la Kiev, își propunea ca printre intelectuali să ridice spiritul național-românesc și să lupte pentru drepturile naționale ale Basarabiei.⁴

Paralel cu deșteptarea națională a românilor moldoveni, Ștefan Ciobanu a avut o activitate profesională științifică de studiu a literaturii slavone și a legăturilor acesteia cu literatura română. El a reușit să demonstreze originalitatea literaturii medievale române și să o facă remarcată în mediul intelectual de vârf din Imperiul Țarist. În acest domeniu a colaborat cu profesorii V. N. Peretz, A. I. Iațimirschi, ș.a., eminenți savanți în filologie și istorie de la universitățile din Sankt-Petersburg, Varșovia. A mai colaborat cu Academia Română, în deosebi cu Ioan Bianu, directorul Bibliotecii academice, care i-a trimis colete cu literatură și documente românești. Semnificativ a fost „nemărginita bucurie și satisfacție la primirea multășteptatelor cărți”, din scrisoarea din 16 februarie 1911: „...Foarte Vă mulțumesc de cărți. Acum eu citesc și înțeleg bine limba românească literară, dar încă nu pot scrie ca rusește, făcând studiile rusește, m-am învățat a gândi rusește. A veni vremea de-oi scrie și românește așa ușor, liber, ca rusește. S.C.”.

În 1911-1912, Ștefan Ciobanu, la Înalțul Institut de Studii Pedagogice, a urmat cursul superior pedagogic pentru a deveni profesor, paralel cu alte activități de cercetare științifică, a reușit să-și publice studiile despre literatura română și circulația ei în rusă, devenind primul român - savant rus, care a prezentat literatura din România, cercetătorilor și oamenilor de știință din Imperiul Țarist.

În 1911, la rând cu alte lucrări rusești, în revistele de specialitate a publicat „Legendele românești despre Maica Domnului” (în rusă), în

³ Ion Constantin, Ion Negrei, Gheorghe Hârju, Ioan Pelivan, *părinte al mișcării naționale din Basarabia*, Editura Biblioteca Bucureștilor, București, 2012., p. 78.

⁴ Ștefan Ciobanu, *Cultura românească în Basarabia sub stăpânirea rusă (1923)*, Editura Asociației Uniunea Culturală Bisericească din Chișinău, 1923, p.180.

următorii ani, până în 1914, a publicat „*Mitul despre Aranea*”, (apărut în 1912) „*Despre prescripțiile de igienă în literatura rusă veche*” (apărut în 1913), „*Dicționarul slavo-român*” (apărut în 1914). O altă lucrare legată de istoria românilor și relațiile cu slavii a fost cartea „*Mitropolitul Sucevei Dosoftei și activitatea lui cărturărească*”. Pentru prima dată, în fața publicului universitar-academic rus și românesc, au fost aduse lucrări inedite și documente din arhivele din Kiev, Polonia și Rusia.

După o muncă îndelungată în arhive, Ștefan Ciobanu a scos la lumină lucrarea „*Dimitrie Cantemir în Rusia*”, cartea a completat imaginea legăturilor dintre fostul Domn al Moldovei și Țarul Rusiei.

După înfrângerea suferită de Armata ruso-moldavă cu turcii, în bătălia de la Străulești, în 1711, domnitorul Dimitrie Cantemir este nevoit să se refugieze, împreună cu familia, boierii și o parte din oștenii lui devotați, în Rusia. El a arătat clar condițiile în care a fost nevoit să facă această alegere: „*În slujba Maestății Voastre am venit nu ca fugar sau aruncat de soartă rea, ci chemat fiind prin manifestul Maestății voastre, pentru folosul general al creștinismului. Din care cauză, părăsind patria și domnia părintească, frați și rude, nu am stat la îndoială să mă arunc împreună cu copiii mei în cele mai mari nenorociri*”⁵.

În cartea „*Dimitrie Cantemir în Rusia*”⁶, cărturarul Ștefan Ciobanu a pus în lumină portretul real al principesei Țării Moldovei: „*Fără nici o exagerare se poate spune că Maria Cantemir a fost cea mai învățată femeie în Rusia veacului al XVIII-lea, mai cu seamă că femeia începe să se emancipeze în această țară abia pe la sfârșitul secolului, după domnia Ecaterinei a II-a*”⁷.

O perioadă de timp Ștefan Ciobanu a colaborat cu poetul și preotul Alexei Mateevici, născut în localitatea Zaim, raionul Căușeni, la 20 km de Talmaza, erau pământeni, din sud-estul Basarabiei. Tematica lui Alexei Mateevici era legată de aspectele influenței bisericești asupra originii și dezvoltării istorice a limbii moldovenești (românești). Ștefan Ciobanu, care era cercetător științific în acest domeniu, avea legături profesionale cu intelectuali de seamă din Rusia, l-a ajutat și îndrumat pe Alexei Mateevici, care își făcea studiile la teologie, în Kiev. Printre altele, l-a și criticat pe tânărul student -

⁵ Scrisoarea lui Dimitrie Cantemir către Petru I cel Mare din septembrie 1721, reprodusă în Ștefan Ciobanu, *Dimitrie Cantemir din Rusia*, Editura Elion, 2000, anexa XLVIII, p.116/496.

⁶ Cf. Andrei Eșanu, Valentina Eșanu, *Prințesa Maria Cantemir între ficțiune artistică și realitate istorică*, în *Academos*, nr.3 (22), septembrie 2011, pp. 121-127.

⁷ Ștefan Ciobanu, *Dimitrie Cantemir în Rusia*, Editura Elion, 2000, p. 60.

poet, pentru folosirea informațiilor aproximative, neclare, în lucrările publicate despre limba slavonă, istorie și biserică⁸.

După activitatea didactică din Jitomir și universitară din Kiev, Ștefan Ciobanu a reușit să se transfere, ca profesor de literatură rusă, la liceul din Bolgrad, un mic orășel din sudul Basarabiei. Cu ajutorul lui Ioan Pelivan și altor prieteni, s-a transferat, în 1917, în Chișinău. Acțiunea lui de mutare cu munca la Bolgrad și Chișinău, dovedește că era adeptul luptei pentru întoarcerea pe pământul natal, între românii din Basarabia, dorința care i-a marcat toată viața și activitatea. Aici, împreună cu Ioan Pelivan și Ion Valuță, după mai multe discuții și întâlniri, au pregătit un apel și scrisoarea către redacția „*Cuvântul Moldovenesc*” cu propunerea de a organiza un „*Comitet național, care să poarte grija tuturor nevoilor naționale ale neamului nostru din Basarabia*”⁹.

În Manifestul Comitetului profesorilor și învățătorilor moldoveni din 24 mai 1917, la care a lucrat cu alți colegi, spunea „...veniți fraților cu toții la cel dintâi sfat național pedagogic moldovenesc, veniți la serbarea redeșteptării noastre; veniți ca să puneți cu toții umărul pentru ridicarea neamului, veniți din toate părțile la datoria de a hotărî asupra luminării odraslelor neamului moldovenesc, atât de oropsit până acum...”

La congresul gubernial al învățătorilor, Ștefan Ciobanu dă o replică strălucită politicii distructive rusofone, spunând: „...*Limba noastră nu este deloc săracă. Dimpotrivă, chiar din Basarabia au ieșit mulți scriitori români mari, care au avut o limbă bogată, ca Alecu Donici, Ion Sârbu, Constantin Stamati, Bogdan Petriceicu Hașdeu, ș.a.*”

În programul amplu al *Partidului Național Moldovenesc*, din care făcea parte și Ștefan Ciobanu, erau preconizate și alte schimbări radicale, și anume:

- *limba rusă să fie numai pentru legăturile cu conducerea de sus;*
- *în școlile de toate treptele limba de predare să fie limba națională a poporului;*
- *biserica să aibe autonomia ei, să se ocârmuiască singură. Preoții să fie crescuți în limba moldovenească și toate slujbele în biserică să se facă în această limbă;*
- *moldovenii să nu mai fie duși la oaste afară din Basarabia, să învețe slujba ostășească în limba moldovenească;*
- *colonizarea, adică aducerea și așezarea străinilor pe pământurile Basarabiei să se oprească;*

⁸ Alex Mateevici, „Momentî țercovnego vliiania v proishojdenii i istoricescom razvitii moldavscogo iazica”, *Chișineovschie eparhialnie vedomosti*, 1911, no.45, no.49, no.52.

⁹ Radu Ștefan, Vereggatti, *Ștefan Ciobanu, un savant profesor, luptător neînfricat pentru unirea Basarabiei cu Regatul României*, Editura Semne-Artemis, 2018, pp.108-110.

- să se dea pământ sătenilor plugari, care nu au pământ deloc, sau nu au pământ de ajuns;

- moldovenilor de dincolo de Nistru să li se cheazăluiască aceleași drepturi naționale pe tărâm cultural, bisericesc, politic și economic ca în Basarabia.

Aceste propuneri și altele au intrat definitiv în programul Partidului Național Moldovenesc. Cu acest program, Ștefan Ciobanu, Pan Halippa și alți 4 deputați au intrat în Duma municipală a orașului Chișinău.

În această perioadă situația politică și economică, în Basarabia și în partea de sud a Ucrainei, era complicată. În primele zile a lunii decembrie 1917, Basarabia s-a declarat Republică Democratică Moldovenească. Bolșevicii de la Petrograd, Kiev și Odesa s-au supărat de acest act curajos al moldovenilor. Inamicul, vechea conducere a Basarabiei și elemente proletare bolșevice, soldați dezertori de pe front se dedau la tot felul de jafuri, furturi și atrocități asupra localităților basarabene și ucrainene. În acele condiții s-a format *Rumcerodul*¹⁰, care avea sediul la Odesa. Acest organ militar al bolșevicilor, pretindea că are autoritate asupra sudului Ucrainei, Basarabiei, guberniei Cherson și guberniei Tavria. „*Rumcerodul*” a format „*Frontotdelul*”, care, abuziv, s-a stabilit cu forțe militare refugiate de pe front, la Chișinău în liceul „*Principesa Dadiani*”. Printre comisarii ucraineni, ruși: Cotovscki, Caminski, Roșcov, din „*Frontotdel*”, specializați pe represalii, jafuri și asasinate, putem menționa și evreeii (iudaici), comisari bolșevici, ca G. Laifer, L. Fișelev, L. Spetievschi, Iachir, V. Perper, Levinzon, N. Kaabak, ș.a. „*Frontotdelul*”, la 5-6 ianuarie 1918, a creat la Chișinău un *tribunal extraordinar*, evident, nelegal, care i-a condamnat la moarte pe o parte dintre membrii Sfatului Țării și Consiliul Director din Basarabia. În lista lor era și Ștefan Ciobanu. O parte dintre cei menționați au fugit, alții s-au ascuns la rude și prieteni în Chișinău și în provincie, pentru a-și salva viața.

La 6 ianuarie 1918, seara, la casa Directorului General Nicolae N. Bosie - Codreanu s-au întâlnit în taină o serie de fruntași ai vieții politice din Basarabia, printre care era și Ștefan Ciobanu. Au hotărât, de urgență, să ceară ajutorul Armatei Române. În aceeași noapte, dintre cei întruniți, un grup de unioniști, în frunte cu Ioan Pelivan, s-au deghizat în soldați ruși, înarmați ca la război, au mers pe jos, ocolind posturile și patrulele „*Frontotdelului*”, luând calea spre Suruceni, Prut, Iași.

Dintre însoțitorii „*grupului Pelivan*” făceau parte: Ion Buzdugan, Vasile Gafencu și Mihail Suruceanu. După lungi discuții și aprobări cu aliații Antantei, Guvernul, în data de 12 ianuarie 1918, a dat un comunicat (ordin) ca

¹⁰ „*Rumcerod*” a fost o organizație militară constituită din foști soldați, marinari și ofițeri proveniți din Armata Țaristă.

Armata Română să ajute Basarabia. În Comunicatul oficial al Guvernului Regatului Român se menționează următoarele: p.137,,...*Comandantul rusec ne-a cerut, în urma intervenției Sfatului Țării din Chișinău, să asigurăm, prin trimiterea de trupe române, ordinea în Basarabia. Era cu atât mai necesar să se răspundă chemării comandantului rus și a Republicii Moldovenești, cu cât bande răzvrătite din armata rusă, opreau trenurile cu aprovizionări pentru armata română și cea rusească și dădeau foc sau prădau depozitele de hrană, înființate de noi în Basarabia, precum și pe cele ce trebuiau, în urma înțelegerii cu guvernul și comandamentul rusec, să le formăm în zona care ne-a fost desemnată acolo. Pe de altă parte, au fost dezarmați și batjocoriți la Chișinău detașamentul de ardeleni trimis din Kiev, după cererea comandamentului ucrainean, spre a păzi depozitele din acel oraș. Mai mulți dintre aceștia au fost uciși. Asemenea au fost arestați ofițerii noștri din comisia interaliată pentru aprovizionare, precum și reprezentantul nostru de lângă guvernul Republicii Moldovenești (D. Lucasievici). În aceste condiții era absolută nevoie să ne asigurăm linia Chișinău-Ungheni, să restabilim ordinea în regiunea de unde trupele noastre se aprovizionează și în care populația înspăimântată de omorurile și jafurile bandelor ruse răzvrătite, reclamă ajutorul ostașilor români. Operațiile pentru aducerea la îndeplinire a acestor măsuri de ordine se desfășoară potrivit dispozițiilor luate¹¹.*"

La 12 ianuarie 1918, Divizia 11 a Armatei Române, comandată de generalul Ernest Broșteanu a ajuns la Călărași, Strășeni. La Cartierul Diviziei, generalul s-a întâlnit cu delegația din Sfatul Țării, din care făcea parte și Ștefan Ciobanu. Comandantul Diviziei, în perioada discuțiilor a avertizat că „în caz de vom întâlni rezistență bolșevică, vom bombarda și vom lua orașul cu armele”. Ion Inculeț, șeful delegației, revenit la Chișinău, a transmis bolșevicilor și celorlalți tovarăși cele discutate cu generalul Broșteanu. Bolșevicii, examinând situația concretă, au hotărât să se retragă din Chișinău, fără a opune rezistență.

Generalul Broșteanu a dat ordin Armatei să înainteze spre oraș prin patru puncte: bariera Sculeni, șoseaua Hâncești, drumul dinspre Răzeni și bariera Muncești. Concomitent, Ioan Pelivan și generalul Broșteanu au convenit asupra măsurilor ce trebuiau luate imediat după intrarea armatelor în Chișinău.

Îmbarcați într-un automobil și o camionetă, deputații moldoveni, care sosiseră pe 12 ianuarie din Iași, Ioan Pelivan, Ion Buzdugan, Anton Crihan, Gheorghe Buruiană, Vasile Țanțu și Vasile Gafencu, însoțiți de maiorul Adam și colonelul dr. Ionescu au pornit spre Chișinău. Delegația reprezentativă a Basarabiei se deplasa, concomitent, cu trupele române.

¹¹ Radu Ștefan Veregatti, *Op. cit.*, pp. 137-138.

De-a lungul drumului, de la bariera Sculeni și până la gară, trotuarele erau ticsite de lume. *Femei, copii, bătrâni, soldați și civili ieșiseră să salute armata* ce le aducea liniștea și siguranța. În automobilele și trăsurile care staționau pe margini, femei și bărbați, într-o stare de grozavă emoție, strigau: „*Ura. Trăiască România! Trăiască Republica! Trăiască Pelivan care vine în fruntea Armatei Române!*”.

În condițiile de instabilitate politică și militară, care se petreceau în Basarabia, Ștefan Ciobanu își îndeplinea, cu multă trudă, atribuțiunile de ministru al învățământului. Era urgentă nevoie ca hotărârile adunărilor și congreselor cadrelor didactice să fie puse în aplicare. *În școli era nevoie ca alfabetul rus să fie înlocuit cu alfabetul latin, cu limba română. Trebuia să se deschidă cursuri pentru pregătirea învățătorilor moldoveni.* Majoritatea populației de la sate era analfabetă. În toate localitățile Basarabiei, în dependență de numărul de copii, trebuia să se deschidă școli primare, mijlocii, gimnazii și licee, iar pentru doritorii de alte naționalități, puteau să învețe în limba rusă, ucraineană, bulgară, ebraică, ș.a. În școlile de învățători din Chișinău, Sorocea, Cetatea Albă și alte seminarii, învățământul să fie în limba moldovenească (în română). În școlile duhovnicești, în clasele de dascăli să se învețe moldovenește, să pregătească preoți și dascăli moldoveni pentru Basarabia. În toate școlile de agricultură și gospodărie sătească, din Chișinău, Cucuruzeni, Sorocea și Cetatea Albă să se vorbească și scrie în limba română, cu alfabet latin. Trebuie să se întoarcă în Basarabia toți moldovenii cărturari, slujbașii din toate guberniile ruse, care îi vor schimba pe slujbașii ruși. Pentru realizarea acestui amplu program de învățământ cu școli și cadre didactice, trebuiau bani și investiții. Ștefan Ciobanu a făcut apel către Guvernul și Regatul Român pentru ajutorare. În primul an de colaborare, decembrie 1917, inspectoratele școlare românești au trimis Basarabiei 20 000 de cărți. S-au trimis cărți românești și pentru Biblioteca Centrală din Chișinău, înființată de Ștefan Ciobanu. Paralel cu aceste activități, profesorul Ștefan Ciobanu s-a încadrat în activități politice de Unire a Basarabiei cu România.

În primăvara anului 1918, împreună cu intelectualii români, scriitorul Mihail Sadoveanu, Apostol D. Culea, Dumitru V. Toni, Ion Mihalache, Onisifor Ghibu, Ion Nistor, ș.a., au străbătut toată Basarabia, mergând din sat în sat, agitau, vorbeau cu învățătorii, cu gospodarii, cu populația despre Unire.

La 27 martie 1918, la lucrările Sfatului Țării a participat o delegație din România, în frunte cu primul ministru Alexandru Marghiloman, care a salutată Sfatul Țării și reprezentanții partidelor, apoi s-a retras din sală, spunând că nu vrea să influențeze în nici un fel lucrările acestui forum istoric. După ce au fost citite, în limba română (Ion Buzdugan) și în limba rusă (Vasile Cijevschi) Declarațiile de Unire cu România, s-a trecut la discutarea Unirii, s-a votat deschis Declarația pentru Unire. 125 de deputați au fost prezenți, 13 absenți.

Votul a fost deschis, statutar. Din procesul verbal al ședinței rezultă: 86 deputați au votat *pentru Unirea* cu Regatul României, 3 au votat împotriva, 36 deputați s-au abținut, 13 au fost absenți.¹²

Alexandru Marghiloman i-a felicitat pe deputații basarabeni și a declarat solemn: „În numele poporului român și al regelui său M. S. Ferdinand, iau act de hotărârea Sfatului Țării și proclam Basarabia unita cu data aceasta pentru totdeauna, cu România una și nedivizibilă”.¹³

După Unire, conform Decretului regal nr. 852 din 9 aprilie 1918, profesorul Ștefan Ciobanu este numit Director General al Consiliului de Directori pentru administrarea provizorie a Basarabiei. Acest Consiliu de directori era numit de regele Ferdinand I pentru menținerea legăturilor între organele de stat ale Regatului cu Basarabia până la reorganizarea serviciilor de stat în provincia reunită cu Țara. Directoratul instrucțiunii publice, ministrul Ștefan Ciobanu, a început, cu seriozitate și tenacitate, munca de îndepărtare din aparatul central al rusofonilor, s-au luat măsuri la revenirea la limba română, ca instrument de comunicare scrisă și educație. A fost publicată „*Cartea de citire pentru școlile primare*”, lucrare alcătuită de Ștefan Ciobanu, profesor secundat, manual aprobat de Comisiunea Școlară Moldovenească. În aprilie 1918, a apărut o altă lucrare: „*Povățuitor școlar sau metodică teoretică și practică pentru învățătorii școlari din Basarabia*”, alcătuită de Apostol Culea, director al Departamentului Instrucțiuni-Propagandă Culturală, carte adaptată la cerințele alfabetului și limbii române. Pentru ca învățământul să se desfășoare în condiții normale, Directoratul, condus de Ștefan Ciobanu, a trecut la recuperarea clădirilor și a altor obiective de învățământ școlar, liceal și universitar. O parte dintre aceste clădiri erau ocupate de armata rusă, diverse firme sau „*Frontotdel*”.

În acea perioadă, componența etnică a populației era următoarea: moldoveni (români) - 70%, ucraineni - 10 %, evrei - 8,2%, velicoruși - 4,2%, bulgari și găgăuzi - 3,1%, polonezi, armeni, greci, țigani și alții - 4,5%.

În plan organizatoric și administrativ, Ștefan Ciobanu, în primii doi ani de muncă în Directorat, a reușit să deschidă de 10 ori mai multe școli primare, medii, gimnaziale, decât Imperiul Țarist în ultimii 50 de ani. Basarabia, în 1919, era împărțită în 3 circumscripții, inspectorate școlare. Acestea erau divizate în 12 Revizorate. Primul Inspectorat cuprindea județul Chișinău, Orhei, Tighina. Al doilea Inspectorat cuprindea județele Cetatea Albă, Ismail și Cahul. Al treilea, cuprindea județele Hotin, Soroca, Bălți. Totalizând cifrele din statistica anului 1919, au rezultat 1929 școli primare. Într-un termen scurt, s-a pus baza învățământului primar. Copiii de la sate au

¹² Ștefan Ciobanu, *Unirea Basarabiei. Studii și documente cu privire la mișcarea națională din Basarabia în anii 1917-1918*, Editura Universitas, 1993, p. 138.

¹³ Cf. Alexandru Marghiloman, *Note politice*, vol. III., Editura Paul Editions, 2023, p. 147.

fost chemați să frecventeze școala. Misiunea Ministerului nu a fost ușoară. Au fost reciclați sute de învățători și profesori, care fuseseră educați și formați de vechiul regim țarist, care a impus Basarabiei să vorbească, să citească și să gândească în limba rusă, să scrie cu alfabet chirilic, rusesc.

Încă din anul 1918, Ștefan Ciobanu este membru titular al Academiei Române, care a apreciat foarte mult lucrările științifice: „*Contribuțiuni privitoare la originea și moartea Mitropolitului Moldovei Dosoftei*”, studiile sale documentare despre legătura dintre Dimitrie Cantemir și țarul Rusiei Petru I.

Ștefan Ciobanu a lucrat, din anul 1935, și în domeniul învățământului universitar, ca profesor la Facultatea de litere și Filozofie a Universității din București, a publicat în anul 1938, într-o formă de linotip, cursul său intitulat *Istoria literaturii române vechi*.

În 1940, peste România veneau vremuri rele. Uniunea Sovietică punea în aplicare pactul Ribbentrop - Molotov, la 23 august 1940. Germania începuse războiul, ocupase Polonia, Beneluxul și Franța. Comisarul sovietic, Veaceslav Molotov, a cerut ca România să se retragă imediat din Basarabia, Bucovina de Nord și Ținutul Herța. Regele Carol al II-lea a convocat Consiliul de Coroană, la care premierul Gheorghe Tătărescu a citit ultimatumul, apoi a dat cuvântul ministrului Ștefan Ciobanu, care s-a adresat Regelui Carol al II-lea: „*Sire, provincia românească dintre Prut și Nistru a făcut parte integrantă din vechea Moldovă, de la înființarea acestei formațiuni politice românești. Populația românească din răsăritul Moldovei, numita azi Basarabia, împărtășește soarta întregului neam românesc în decursul unui șir de veacuri, până când în anul 1812, această provincie a fost smulsă mișelește din trupul neamului românesc și anexată la imperiul țarist cu care n-a avut niciodată nici un fel de contact.*

Cum s-ar putea călca în picioare o poruncă a trecutului nostru istoric, cum s-ar putea trece peste suferințele, lacrimile și sângele acelora care s-au jertfit pentru realizarea idealului neamului nostru? Chiar minoritarii și-au arătat tot devotamentul față de neamul românesc și în vizita regală recentă de la Chișinău și-au manifestat dorința de a trăi în catedrala românismului.

Sire, părăsirea Basarabiei de armatele române ar fi cea mai mare crimă națională, căci ea ar însemna să aruncăm populația din Basarabia în brațele unui neam străin și ale unui regim pe care nimeni în Basarabia nu-l dorește. Răspunsul ce trebuie dat sovietelor e rezistență până la sfârșit. Și în lupta ce se va da cotropitorilor, populația din Basarabia va fi alături de armata română.”¹⁴

¹⁴ Declarația Domnului profesor Ștefan Ciobanu, în ședința Consiliului de Coroană din 27 iunie 1940, în „*Revista Fundațiilor Regale. Basarabia și Bucovina. Omagiu mareșalului I. Antonescu*”, anul VIII, 1 august-1 septembrie 1941, nr.8 - 9, pp. 704 -705.

La 22 iunie 1941, când generalul Ion Antonescu a ordonat Armatei române să treacă Prutul, numeroase personalități, dintre care mulți basarabeni de origine, au semnat scrisori sau telegrame de felicitare, fericire și de urări de succes în acțiunea de recuperare a pământului românesc.

În 1942 Ștefan Ciobanu, a fost trimis de Ministerul Afacerilor Străine la Kiev, cu o „misiune culturală”, de fapt cu scopul de a vedea „din interior” starea de spirit a ucrainenilor și a liderilor acestora, ocupați de Germania nazistă. În raportul prezentat de profesorul Ștefan Ciobanu către Ministerul Afacerilor străine s-a constatat următoarele:

„I. Intelectualitatea ucraineană, trecută prin regimul vitreg spiritualității al Sovietelor, este hotărât contra regimului sovietic și dă tot concursul autorităților militare germane. Această intelectualitate are credința că în noua ordine europeană Ucraina va deveni stat independent.

II. Ideea independenței Ucrainei, foarte populară, după cum am arătat mai sus, în cercurile intelectuale (mai slabă la poporul de jos), nu poate întruni toate forțele ucrainene într-un mănunchi, ceea ce dă de bănuț că ucrainenii nu sunt capabili pentru o viață de stat, independentă.

III. Și pe tărâmul politic ucrainenii sunt dezbinați. Intelectualitatea naționalistă a Ucrainei se împarte în următoarele trei grupări, dacă nu chiar partide: 1. Partizanii hatmanului Skoropadski, în jurul căruia se grupează foștii mari proprietari din emigrație și din Ucraina. Această grupare tinde spre restabilirea proprietății mari în cadrul unui regim burghez;

2. Petliuriștii, curent care întrunește majoritatea intelectualilor Ucrainei, grupare cu tendințe democratice, care aspiră la o republică independentă ucraineană;

3. Gruparea coloneilor Melnic și Bandera (banderiștii), grupare cu nu program național-socialist, formată din tineretul emigrației, care se opoșea în Germania. Este o grupare naționalistă, extremistă. Din această grupare, autoritățile ocupante germane au recrutat, la început, unele elemente pentru administrația locală; dar aceste elemente și-au început activitatea prin a comite acte de teroare în contra conaționalilor lor cu alte vederi politice: în unele orașe, cum a fost Jitomir, au fost asasinați unii dintre fruntașii ucraineni, care aparțineau altor grupări. Autoritățile militare germane au trebuit să interneze în lagăr pe unii din fruntașii acestei grupări și să se dispenseze de serviciile lor.

Astfel, gruparea lui Scoropadski înțelege că între România și Ucraina viitoare să se traseze o „graniță etnografică”, înțelegând prin aceasta că părțile Bucovinei și Basarabiei, locuite de ucraineni, să treacă la Ucraina. Gruparea lui Melnic și Bandera vrea, nici mai mult, nici mai puțin, granița la Prut. Se pare că numai „petliuriștii” recunosc că granița între noi și Ucraina este Nistrul.

Aducând calde mulțumiri Ministerului Propagandei, din inițiativa și cu concursul căruia am plecat la Kiev, vă rog, domnule ministru, să primiți asigurarea deosebitului meu respect.

Ștefan Ciobanu. București, 4 noiembrie 1942.

Domniei sale, Domnului Ministru al Afacerilor Străine. Loco”¹⁵.

În martie 1944, ministrul de externe al României, *Mihai Antonescu*, a propus formarea unei grupări de basarabeni cu misiunea să plece în exil pentru apărarea intereselor României și ale Basarabiei. Din această grupare urmau să facă parte Ștefan Ciobanu, Ioan Pelivan, Pantelimon Halippa, dr. Petre Cazacu, Vladimir Cristi, Anton Crihan, Gheorghe Năstase, Alexandru Boldur, Vasile Harea, Valeriu Ciobanu, Theodor Holban, Gheorghe Bezviconi, Nichita Smochină, Ștefan Bulat.

Dar acest grup, a funcționat numai scriptic. Practic, el nu s-a realizat niciodată.

În consecință, a urmat actul din 23 august 1944. România a fost ocupată de trupele sovietice și a încheiat un armistițiu cu Națiunile Unite, reprezentate, din păcate pentru noi, tot de Uniunea Sovietică.

Imediat, basarabeni s-au despărțit, dispersându-se pe teritoriul întregii țări. Fiecare dintre fruntașii basarabeni încerca să se ascundă. Ei știau că trebuie să se ferească de cumplita represiune a NKVD sovietic, care avea informații precise despre fiecare în parte. Dacă se ascundeau, basarabeni, încercau să facă să lucreze timpul în favoarea lor. Astfel, puteau spera că se va putea ajunge la oarecări înțelegeri cu invadatorii sovietici.

În taină, cu participarea lui Ștefan Ciobanu, s-a format (în martie 1946) un Club cultural al basarabenilor alcătuit din foști miniștri și fruntași din Basarabia, care sprijineau refugiații români din Moldova de peste Prut și căutau, prin Iuliu Maniu, un sprijin la Conferința Păcii de la Paris. Cercul basarabenilor a intrat în atenția siguranței românești. O lovitură gravă sufletească a fost și excluderea sa și a 113 savanți români din Academia română, până acum ocupase funcția de vice-președinte. Interogatoriile și discuțiile desfășurate cu ofițerii sovietici și cei din securitatea română, precum și loviturile în cap, i-au provocat congestie cerebrală. Începând cu 1948, a stat mai mult la pat, plângându-se de teribile dureri de cap. La 28 februarie 1950, Ștefan Ciobanu a decedat acasă. A fost înmormântat la cimitirul Reînvierea din București. A fost petrecut pe ultimul drum de copiii săi Valeriu (cercetător la Institutul de Istorie și Literatură) și Alla (traducătoare la domiciliu), care au încercat să-i ducă munca mai departe. Pe ultimul său drum patriotul, savantul și omul politic Ștefan Ciobanu a fost însoțit de multă lume, cu admirație și venerație față de această personalitate a vremii.

---

¹⁵ Arhivele M.A.E., fond 71/1939 (E 9), vol.36, fila 317-318.

Închei această schiță biografică cu cuvintele istoricului, profesor universitar, dr. Radu Ștefan Veregatti, care a scris și studiat în profunzime opera lui Ștefan Ciobanu „*exprimându-și tot respectul și admirația de muncă a savantului Ștefan Ciobanu în slujba românilor*”.

BIBLIOGRAFIE

Surse de autor

- Cf. EȘANU A., EȘANU V., *Prințesa Maria Cantemir între ficțiune artistică și realitate istorică*, în *Academos*, nr.3 (22), septembrie 2011.
- Cf. MARGHILOMAN A., *Note politice*, vol. III., Editura Paul Editions, 2023.
- CIOBANU Ș., *Cultura românească în Basarabia sub stăpânirea rusă (1923)*, Editura Asociației Uniunea Culturală Bisericească din Chișinău, 1923.
- CIOBANU Ș., *Dimitrie Cantemir în Rusia*, Editura Elion, 2000.
- CIOBANU Ș., *Basarabia, Monografie*. Editura Expoziției, vol.I, Imprimeria Statului din Chișinău, 1926.
- CIOBANU Ș., *Unirea Basarabiei. Studii și documente, Studii și documente cu privire la mișcarea națională din Basarabia în anii 1917-1918*, Editura Universitas, 1993.
- COLEȘNIC I., *Enciclopedie, Generația Unirii*, Chișinău, 2016.
- CONSTANTIN I., NEGREI I., HÂRJU G., *Ioan Pelivan, părinte al mișcării naționale din Basarabia*, Editura Biblioteca Bucureștilor, București, 2012.
- CONSTANTIN I., NEGREI I., *Pantelimon Halippa. Apostol al Basarabiei*. Editura Notograf Prim, Chișinău, 2013.
- MATEEVICI A., „Momentî țercovno vliiania v proishojdenii i istoricescom razvitii moldavscogo iazîca”, *Chișineovskie eparhialinîe vedomosti*, 1911, no.45, no.49, no.52.
- MUNTEANU A., PELIVAN I., „Un lider politic al Basarabiei (1876-1954)”, *Revista Dacoromânia* nr.88, 2018, Alba Iulia.
- VEREGATTI R. S., *Ștefan Ciobanu, Ștefan Ciobanu, un savant profesor, luptător neînfricat pentru unirea Basarabiei cu Regatul României*, Editura Semne-Artemis, 2018.

Alte surse

- Akkermanscoe Zemstvo, registru matricol, fila 57.
- Arhivele M.A.E., fond 71/1939 (E 9), vol.36, fila 317-318.

Declarația Domnului profesor Ștefan Ciobanu, în ședința Consiliului de Coroană din 27 iunie 1940, în „*Revista Fundațiilor Regale. Basarabia și Bucovina. Omagiu mareșalului I. Antonescu*”, anul VIII, 1 august - 1 septembrie 1941, nr. 8 - 9.

Scrisoarea lui Dimitrie Cantemir către Petru I cel Mare din septembrie 1721, reprodusă în Ștefan Ciobanu, Dimitrie Cantemir în Rusia, anexa XLVIII.

